

درآمدی بر نظریه بحران‌داری ملی: پیوند حکمرانی، مدیریت و عملیات

حسن دانائی فرد^{۱*}

استاد، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

برای برخورد با یک بحران چه در سطح سازمان، چه در سطح کشور که به ترتیب از آنها تحت عنوان بحران سازمانی یا بحران ملی گفته می‌شود و هم حکمرانی و مدیریت ضروری است هم انجام فعالیت‌های علمی برای کاهش دادن آسیب‌های وارده بحران بر "انسان‌ها، زیرساخت‌ها، سرمایه‌ها، و ساحت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی سازمان و کشور". از بحران تعاریف زیادی مطرح شده است. بحران عبارت است از "تهدیدی جدی علیه ساختارهای زیربنایی، ارزش‌ها و هنجارهای بنیادی سیستم‌های اجتماعی که تحت فشار زمانی و شرایط بسیار نامطمئن مستلزم تصمیم‌های بسیار حساس و حیاتی است (Rosenthal, 1998) هر نوع حادثه یا رخدادی که منجر به ایجاد وضعیتی خطرناک و بی‌ثبات می‌شود که ممکن است چنین وضعیتی ایجاد کند که افراد، گروه‌ها یا همه جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با این حال، بحران سازمانی رویدادی است که بقاء یک سازمان را تهدید می‌کند. در سطح ملی بحران اشاره به انواعی از رویدادهای طبیعی یا دست‌ساز بشر دارد که ممکن است همه یا یکی از ساختارهای سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و انسان‌افزاری جامعه را دچار اختلال کند، از کار بیندازد یا عملکرد آنها را به شدت کاهش دهد. برای مثال کرونا یکی از بحران‌های ملی محسوب می‌شود که جان عده‌ای از انسان‌ها را گرفته، زندگی بسیاری از مردم را به صورت منفی تحت تأثیر قرار داده، عملکرد اقتصادی کشور را به شدت مخدوش ساخته است. برای کاهش اثرات منفی چنین بحران‌هایی در سطح ملی باید دستگاه حکمرانی رهبری بحران شکل گیرد که کارویژه‌های اصلی می‌تواند:

- تدوین رسالت، چشم‌انداز و اهداف غایی مواجهه با بحران

- شکل‌دهی خط‌مشی‌ها و قواعد حاکم بر فضای مواجهه با بحران
- انتظام‌بخشی به اخلاق اجتماعی متناسب با بحران
- تضمین پایبندی شهروندان به منویات هیأت حاکمه راهبری بحران
- انسجام‌بخشی به همکاری‌های بین‌بخشی برای راهبری بحران

این کارویژه‌ها ممکن است در یک سازمان، وزارت‌خانه، یا ستاد خاصی انجام شود. همان‌طور که حکمرانی رهبری بحران کرونا در "ستاد ملی مبارزه با کرونا" به دست رئیس‌جمهور اعمال شده است. برای تحقق دستاوردهای مورد نظر ستاد حکمرانی راهبری بحران باید خط‌مشی‌ها، قواعد کلی مصوب در دستگاهی به نام مدیریت بحران که عبارتست از "فرونشانی و ضربه‌گیری اولیه ریسک‌های بحران، آمادگی برای مقابله با بحران، واکنش به بحران، بهبود و بازیابی اثرات حاصل از بحران". مراحل مدیریت بحران در پرتو کارویژه‌های اصلی مدیریت یعنی "پیش‌بینی و برنامه‌ریزی اجرایی خط‌مشی‌ها، سازماندهی چیدمان اداری مواجهه با بحران، فرماندهی یا جهت‌دهی دستگاه اداری در راستای چشم‌انداز رهبری بحران، هماهنگی بین بخشی برای راهبری بحران، اعمال کنترل میزان تحقق دستاوردهای هیأت حاکمه حکمرانی رهبری بحران".

مدیریت بحران با در پیش گرفتن انواعی از راهبردها، خط‌مشی‌های حکمرانی رهبری بحران را در عمل اجرا می‌کند. برای مثال پیش‌بینی تخت‌های بیمارستان‌ها، سازماندهی بیمارستان، منابع مالی، نیروی انسانی در مدیریت بحران کرونا می‌تواند انجام شود. اما همه این برنامه‌ها در بخش مدیریت زمانی جنبه عملی به خود می‌گیرد که به شهروندان تست تشخیص کرونا اجرا شود، بیماران در بیمارستان بستری می‌شوند، بیماران بهبود یافته مرخص شوند، پرستاران به بیماران رسیدگی کنند، پزشکان بیماران را معالجه کنند، داروخانه‌ها دارو را در اختیار بیماران قرار دهند و ... این مظاهر عملی تجلی سطح سوم بحران‌داری یعنی "فعالیت‌های عملیاتی در زمان بحران" است که بر اساس "مجموعه‌ای از رویه‌ها، آئین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و پروتکل‌ها" انجام می‌شود.

نویسنده این عمل یعنی پیوند "حکمرانی بحران، مدیریت بحران، فعالیت‌های عملیاتی در زمان بحران" را بحران‌داری نامیده است. بحران‌داری ظرفی است جامع که همه سه این عنصر اصلی مواجهه با بحران (برای مثال کرونا) را در بر می‌گیرد. مطالعه این عمل یعنی بحران‌داری منجر

به شکل علم و دانش بحران‌داری خواهد شد. این دانش محتوای این سه عنصر و حلقه‌ای ارتباطی این سه را به تصویر خواهد شد. بر این اساس بحران‌داری را می‌توان هم عمل، هم هنر و هم مهارت ظریفه‌ای دانست که در پرتو حکمت، تجربه، شهود می‌تواند حاصل شود. بر این اساس شاید بتوان بحران‌داری را "علم، هنر و صنعت پیوند" حکمرانی بحران، اداره بحران و فعالیت‌های عملیاتی میدانی برخورد با بحران تعریف کرد.

اگرچه این فرآیند پویا و مستمر بحران‌داری متأثر از ارزش‌های ملی، سیستم‌های ملی و محیط بین‌الملل خواهد بود.

نویسنده این ایده را برای نخستین بار با همکاری جناب آقای دکتر علی فرازمند استاد برجسته دانشگاه فلوریدا در مجله "International journal of public Admonition" در مقاله‌های تحت عناوین ذیل مطرح کرده است.

- Crisismanship under the most server sanctions: Lessons Learned from the Iranian government's responses the Covid-19.
- Iranian government responses to the corona virus Pandemic (Covid-19): and empirical analysis.

بر این اساس نگاهی جزیره گونه به سه عنصر پیوسته بهم و پویای بحران‌داری در این ایده نظری حالتی منسجم به خود خواهند گرفت و دانش تولید در قالب بسته‌ای بنام دانش بحران‌داری تولید خواهد شد. محققان و دانش‌پژوهان می‌توانند این حوزه مطالعاتی جدید را مد نظر قرار دهند.

منابع

- Farazmand, A., Danaeeafird, H. (2021a). Iranian government's responses to the coronavirus pandemic (COVID-19): an empirical analysis. *International Journal of Public Administration*, doi.org/10.1080/01900692.2021.1903926
- Farazmand, A., Danaeeafird, H. (2021b). Crisismanship Under the Most Severe Sanctions: Lessons learned from the Iranian government's responses to the COVID-1. *International Journal of Public Administration*, doi.org/10.1080/01900692.2021.1931315

Rosenthal, Uriel. 1998. Future Disasters, Future Definitions. In What Is a Disaster? Perspectives on the Question, edited by Enrico Quarantelli, 146–60. London: Routledge.

حسن دانائی فرد

سر دبیر